

❁ "לא חסיד אני?" ❁

טהרת בית ישראל וקדושתו בהנהגותיו ובמשנתו
של הרב מרדכי אליהו זצ"ל

הקדמה

יתומים היינו ואין אב. "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו", "אביו הביאו לעולם הזה, ורכו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא" (בבא מציעא ל"ג, א). השמש אחת היא וממנה קרניים רבות. היה לנו רבינו כשמש מאירה ומחממת ואנו זכינו אך לקרניים ממנה. אישית זכיתי לחלק מאותה קרן העוסקת בטהרת המשפחה בישראל ובהשכנת שלום בין איש לאשתו, ועל כך ארחיב בהמשך. משלו חכמים: קבוצת עיוורים עומדת ליד פיל ומתבקשת לתארו. אוחז האחד בזנבו, שני באזנו, שלישי בחדקו, רביעי ברגלו וכך עושים שאר חברי הקבוצה. זה מתאר בכה וזה בכה. אלא שכולם יחד אינם מצליחים לזהות כי מדובר בבעל חיים ענק! כה אירע לנו. זכינו להסתופף בצלו של רבינו זצ"ל, זכינו לתורתו, לתפילתו, למידותיו התרומיות, למצוותיו, למסירותו הרבה לכלל ולפרט, לעצותיו החכמות ומחכימות, לברכותיו עושות הפרי גם במקרים שיד הרופאים קצרה מהושיע, זכינו לדברים רבים – אך עיוורים היינו ולא חשנו כי ניצבים אנו ליד ענק. כעת עם הסתלקותו מעמנו, עם התפרסם סיפורים כה רבים – בוכים אנו על מרגלית טובה שהיתה ואבדה. "הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן" (סנהדרין ס"ח, א).

בעת היותו רך בשנים, לאחר פטירת אביו הרב סלמן אליהו זצ"ל, רבנו נותר יתום במשפחה ברוכת ילדים וכבר אז נגלתה אצלו אהבת תורה ושקידתה. כדי שיוכל ללמוד תורה בלילה, זקוק היה לנרות, ואין. הוא היה מכתת רגליו בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות ומלקט שיירי הנרות, אוספם ומאחדם ויוצר לו מן אלו השאריות נרות, לאורם יוכל ללמוד. היכן? קטן הבית וכולם הלכו לישון. על מזרונים הפרושים על רצפת החדר, נזהר שלא לעוררם, נכנס הילד אל מתחת השולחן, הדליק שם את נרו וכך למד תורה. כשבגר, מעיד עליו חברו, למדו השניים תורה מעת סיום תפילת שחרית בנץ החמה ועד חצות הליל, כאשר כל מאכלם היה: פיתה, לבן וחצי ביצה. שנים מאוחר יותר, בעת מלחמת השחרור, כאשר הכל יושבים במקלטים, רועדים וחוששים, מצליח רבינו לעסוק בתורה בהתמדה בלתי-רגילה כאילו לא עת מלחמה היא. כך גם בתקופת אשפוזו האחרונה בבית-החולים, למרות יסוריו הרבים, הטיפולים הקשים – "לולי תורתך שעשועי – אז אבדתי בעניי".

אחד הנושאים בהם עסק רבינו במסירותו הרבה היה **טהרת המשפחה**.
"שמרה נפשי כי חסיד אני" (תהילים פ"ו ב) - לוי ורבי יצחק: חד אמר: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני (תהילים קיט סב) 'חצות לילה אקום להודות לך'. ואידך: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה..." (ברכות ד', א).
וכי דוד מלך ישראל, הטרוד בתפקידו הממלכתי, פנוי לעסוק ב"לטהר אשה לבעלה"? וכי לא יכול היה להקים לשכה ובה תלמידי-חכמים שהם יעסקו בכך? את הדבר הקשה יביאון אליו, אך את השאלות ה"פשוטות" יפתרו בעצמם. חסיד היה דוד ולא הוריד מעל כתפיו תפקיד זה. כך ראינו אצל רבינו שיום יום, במשך עשרות שנים, היה עונה על שאלות אילו. לא אחת כאשר ראיתי, בביתו או בלשכתו, את ה"מראות", רואה הייתי בהם שאלות "פשוטות" ומצטער הייתי על כי שאלות אלו הגיעו אליו. "על זה גם אני הייתי יכול לענות" חשבתי לעצמי, "ולא היה צורך להטריד את הרב".

אך גולת הכותרת בנושא זה הוא ספרו של הרב "דרכי טהרה". ראשיתו, בשיעורים שהעביר הרב למדריכות כלות. לאחר-מכן נדפסו אלו בחוברות. אז עלה הרעיון להפוך חוברות אלו לספר. בן הרב, הרב שמואל שליט"א, עסק בכך וזכיתי, כמדריך חתנים, לסייע בידיו. הרב מרדכי אליהו זצ"ל עבר בדקדוק רב על כל הספר וזה יצא לאור בשנת תשד"מ. מאז נמכר הספר בעשרות אלפי עותקים, ובבתים רבים זרח אור הטהרה כאשר אנשים ונשים למדו ולומדים בו. בעקבות כך נשאלו שאלות והרב זצ"ל ענה עליהן.

את ראשית היכרותי עם מו"ר הראשל"צ, הרב מרדכי אליהו זצ"ל, חב אני לידידי בישיבת "מרכז הרב", אשר הדריכני לקראת חתונתי. כך הוא אמר לי: כאן קרוב גר רב, שהוא דיין, והישיבה הולכת לשאול אותו בדינים האלה. הוא הוסיף: אל תתבייש לשאול אותו כל שאלה שתהיה! וכך עשיתי, מיד לאחר החתונה, ניגשתי עם אשתי ושאלתי שאלה בענייני צניעות, שאלה מביכה, אך עשיתי זאת במכוון, כדי להרגיל עצמי. אגב, כעבור שנים רבות ניגש אלי אברך ושאלני את אותה שאלה בדיוק... תשובה מדויקת היתה בפני...

התייחסותו של הרב זצ"ל לשאלתי, מאור פניו, סבלנותו הרבה – היו עבורנו, הזוג הצעיר חוויה בלתי נשכחת.

קשרי עם רבינו זצ"ל היו באופן כללי בעניין הדרכת חתנים, שימוש ופסיקה בענייני מראות ("לטהר אשה לבעלה") ובהבאת שלום בין איש לאשתו. ואם

אבקש לפרט מעט אומר: הדרכת חתנים כללה שאלות הלכתיות ובהן השאלה המביכה והלא קלה בעניין היאסרות מדם בתולים¹; ליווי הזוגות אחר החתונה, בין השאר בעניין כניסה להריון, כאשר הדבר מתעכב האם לפנות ל"פועה" (ראה על כך בהמשך) או שעדיין מוקדם הדבר ויש להשתחרר מן הלחץ²; כאשר הזוג נפקד ובמהלך ההריון נדרשות בדיקות רפואיות, האם לבצען? אלו מהן כן ואלו לא? כאשר הבדיקות מצביעות על בעיה מסוימת והרופאים ממליצים או לוחצים על הפלה, מה לעשות?³ כאשר האשה יושבת על המשבר והרופאים

1 פעם בעת היותי בלשכת מרן הרב זצ"ל, נכחתי כאשר יצא מרן הרב זצ"ל בליווי עוזריו הנאמנים ללכת אל ביתו. הגיעו מרן הרב זצ"ל ומלוויו אל ראש טור המדרגות והנה באמצעיתן עולה זוג צעיר לבוש חגיגית. פנה הבחור למרן הרב זצ"ל ואמר כי הם זוג שהתחתן באותו שבוע והוא מבקש ברכה. בירר מרן הרב זצ"ל: בתוך שבעת ימי המשתה? וענה החתן: כן. ואני צריך ברכה. ענה לו מרן הרב זצ"ל: הנה הרב נוימן. עלה החתן מדרגה נוספת וביקש בשפל קול: ברכה, הרב. שב מרן הרב זצ"ל ואמר לו: הנה הרב נוימן, ואלי פנה מרן הרב זצ"ל ואמר להיכנס עם החתן אל תוך לשכתו. מרן הרב זצ"ל ומלוויו פנו לדרכם ואני נכנסתי עם החתן לחדר. התברר שאכן החתן עדיין לא הצליח לקיים את "בעילת המצוה". נראה שזה החתן לא הודרך כיאות. הבין מרן הרב זצ"ל לאיזו ברכה זקוק חתן ימים ספורים אחר חתונתו...

2 היה זה לפני כשלושים שנה. זוג שהיה נשוי שנה ולא נפקד, פנה אל מרן הרב זצ"ל לשאול האם להתחיל בטיפולים כדי לזכות להרות. פנה מרן הרב זצ"ל אל הבעל ושאלו: האם אתה מתפלל על זה? נבוכ הבעל והשיב בשלילה. פנה מרן הרב זצ"ל אל האשה ושאלה את אותה שאלה, ואף היא השיבה בשלילה. אמר להם מרן הרב זצ"ל: קודם כל צריך להתפלל. חודש לאחר מכן נפקדו בני הזוג.

זוג שלא זכה להפקד ניסה להכנס לרב זצ"ל ולהתברך. כאשר לא עלה הדבר בידו, ארב לרב זצ"ל ליד החנייה שבביתו וכאשר הגיע הרב זצ"ל פנו אליו בשאלתם. הסתכל בהם הרב זצ"ל ואמר שמיטותיהם אינן מכוונות כהלכה. שבו לביתם ובדקו ונוכחו לראות שאכן כן הוא. כאשר אשה הרה היתה מקבלת תשובות לבדיקות שעשתה, שאינן מבשרות טוב, ודעת הרופאים היתה קלה שיש להפיל העובר, על אף שהסיכון אינו גדול, היה רבינו זצ"ל מדריכנו ומברך, וברכתו עשתה פרי וכך נולדו תינוקות בריאים ושלמים.

לפני שנים רבות בא אלי זוג, מהמקורבים לרב זצ"ל, אשר האשה ההרה נתבשרה ע"י הרופאים כי יש חשש שהעובר סובל מתסמונת כל שהיא. לאחר שלא הצלחתי להרגיעה, הלכנו שלושתנו אל הרב זצ"ל. כאשר שמע מה בפינו הרגיע הרב זצ"ל את האשה. אך היא שאלה: ומה יהיה אם באמת יוולד לי כזה ילד? ענה הרב קצרות: לא יהיה. חזרה האשה שוב על שאלתה, והשיב לה הרב את אותה תשובה. כאשר חזרה האשה בשלישית על שאלתה, דפק הרב זצ"ל על שולחנו (שלא בכעס אלא בתקיפות) וענה שוב: לא יהיה. האשה יצאה רגועה... למותר לציין שאכן נולד בן בריא ושלם...

לאחרונה נזדמן לי לשוחח עם אותו ידיד ולהעלות את זכר הפגישה ההיא אצל הרב זצ"ל והוא הוסיף את אשר שכחתי ברבות השנים. מתברר שכאשר באנו לבית הרב זצ"ל שיחק על הרצפה אחד מנכדי הרב זצ"ל, כבן שנה. הילד הרעיש במשחקו כך שלא ניתן היה לשוחח. למרות זאת, לא אמר הרב זצ"ל מילה, לא לילד ולא לאמו אלא המתנו כולנו בשקט עד אשר יואיל הילד לסיים את משחקו ורק אז נפנה הרב זצ"ל לדבר עמנו. דבר זה נחרט בלב הזוג עד מאוד.

ממליצים על זירוז, כאשר יש חשש שאם זה לא יצליח יאלצו לנתח את האשה ההרה, האם להיענות לכך? כאשר נולד תינוק טרם מלאות תשעה ירחי לידה והדבר דורש טיפולים שונים⁴; לאחר לידה, מה בעניין מניעת הריון הבא? אשה שסבלה מדיכאון שאחר לידה⁵ - ועוד ועוד.

חתונה

עריכת החופות של מו"ר הרב זצ"ל היתה לשם דבר. ניהולו את הטקס בקדושה, בשמחה ובחן, והרעפתו ברכות על הזוג הנישא ועל כל המשתתפים בשמחה השפיעו על הנוכחים, ורבים מהם ביקשו לזכות בהשתתפותו בשמחותיהם. השתתפות בחתונה אותה היה עורך רבינו זצ"ל היתה חוויה מרוממת ומשמחת. ראשונים (בעל התשב"ץ הקטן, תלמיד המהר"ם מרוטנבורג ובעל הרוקח) כתבו שמעמד החופה – מכוון הוא כנגד מעמד הר סיני. הנרות אותם מחזיקים הורי החתן והורי הכלה מזכירים לנו את הלפידים שהיו אז. החופה כנגד "כפה עליהם הר כגיגית" ועוד ועוד. עוד לימדונו חז"ל (יומא ד', ב; ברכות

4 אשה שילדה תאומים פגים, הקטן ביניהם במשקל 600 גרם, צלצלה אלי מביה"ח ושאלתה בפיה: אצל הפג הקטן נתגלה איזה סיבוך במעיים. הפרופסור חושד במשהו. לשם כך עליו לערוך בדיקה מסוימת, ע"י החדרת חומר מסוים לתוך גופו של הפג. אם אכן צודק הוא בהשערותו, יש לנתח מיד את הפג. לכן דורש הוא מראש את חתימת ההורים ואישורם לערוך את הבדיקה ואת הניתוח אם יזדקקו לו. ביקשתי מהיולדת להעביר אלי בפקס את הדברים כדי שאוכל להציגו בפי הרב זצ"ל. ואכן כך עשתה. ניגשתי עם הדף אל לשכת הרב זצ"ל והמתנתי ליד דלתו. כעבור זמן מה נפתחה הדלת, הרב לבוש היה במעילו ועמד לצאת אל עבר ביתו. ביקשתי את סליחתו ואמרתי שיש משהו דחוף. הגשתי לרב זצ"ל את הדף והוא החל לקרוא. כעבור כחצי דקה ראיתי את עיניו מסתכלות בתחתית העמוד. סברתי שהוא רוצה לראות את החתימה, כלומר מי הוא שולח המכתב, אך למעשה הוא גמר לקרוא את הדף ואמר לי רק: בהצלחה. לא הבנתי ושאלתי: מה? והרב זצ"ל ענה לי: הניתוח. כל זה אך לא יותר משתי דקות. הרב זצ"ל פנה לדרכו ואני התקשיתי לעכל, הלא מדובר בגורל זה הפג. בכל אופן צלצלתי אל היולדת בביה"ח ומסרתי לה את התשובה. ההורים חתמו ונערכה הבדיקה. אכן התברר שיש לנתח. הניתוח עבר בהצלחה. אז אמר הפרופסור שהיומיים הבאים הם קריטיים לחייו של הפג. אמרתי זאת לרב זצ"ל והוא פטרני בחיוך. חלפו היומיים ואכן הכל עבר בשלום.

5 באתי לבית מרן הרב זצ"ל עם זוג אשר האשה סבלה מדכאון אחר לידה ומצבה השתפר. בין השאר אמר לה מרן הרב זצ"ל: את יודעת מה תעשי עכשיו כשתבואי הביתה? כולנו שתקנו ואז מרן הרב זצ"ל אמר לה: תרקדי! אמרה הרבנית שתחי': מה? לבד? ענה מרן הרב זצ"ל: כן. תשימי מוזיקה ותרקדי. תהיי שמחה! (כל זה בנוסף על הטיפול התרופתי ועל אמירת חמישה פרקי תהילים מדי יום) כל זה אירע בלילה האחרון של מרן הרב זצ"ל בביתו, שכן למחרת מרן הרב זצ"ל חש ברע ואושפז את אשפוזו האחרון ממנו לא שוב עוד לביתו. על-כן רואה אני בזאת חלק מצוואתו - להיות שמחים.

ל', ב): "וגילו ברעדה" (תהילים ב', יא) — "במקום גילה שם תהא רעדה".

מה היו פסקי הלכותיו והנהגותיו בנושא זה?
- בטרם נעסוק בחופה עצמה אזכיר את הקפדתו בענין הדפסת ההזמנות לחתונה בכתב שאינו מרובע, בגלל קדושתו, שכן ההזמנה בדרך-כלל נזרקה לאשפה. כך אמר בשיעוריו:

בדידי הוה עובדא שראיתי כמה גדולה מעלתן של אותיות הקודש וכמה שגדולי ישראל הקפידו בהן להחשיבן ושלא יגיע לידי זלזול כלשהו. הדבר אירע כשהבאתי לרב הצדיק והחסידי הרב צדקה הזקן ע"ה את ההזמנה הראשונה של החתונה שלי. עיין הרב בהזמנה, וראיתי שלא מצא חן בעיניו דבר מה. הוא הסתכל על ההזמנה ושאל אותי: כמה הזמנות עשית? אמרתי לו: חמישים. והוא ביקש לראותן. הבאתי לו את ההזמנות והוא הסתכל עליהן ושאל אותי: כמה עלה לך? אמרתי לו: כך וכך. הוא הוציא את הסכום שנקבתי ואמר לי: קח את הכסף הזה ותלך ותוציא הזמנות חדשות באותיות רש"י או בכתב אשכנזי, ולא באותיות מרובעות, כי אסור לעשות הזמנות בכתב מרובע. הלכתי לבית הדפוס (דפוס 'השחר' של דוד כהן והוא היה עושה הנחה לבני ישיבות) ואמרתי לו: כך וכך אמר חכם צדקה הזקן, ועל כן אני רוצה לעשות הזמנות חדשות. אמר לי בעל בית הדפוס שהוא יחליף את ההזמנות ולא יקח עליהן הרבה כסף. אמרתי לו שיש לי כסף שחכם צדקה נתן לי. אמר לי בעל בית הדפוס: תחזיר לו את הכסף, ואני אעשה לך את ההזמנות בחינם כמתנה לחתונתך.

(קול צופיק, חוקת תשס"ב, ראה תשס"ד)

- מאותה סיבה הקפיד הרב שלא לשלב פסוקים בהזמנה.
- לגבי החתונה עצמה: עליה להיות נפרדת, גברים לחוד ונשים לחוד, הן בריקודים, הן בישיבה ליד השולחנות הערוכים ואף בעת העמידה ליד החופה בעת עריכת החופה וקידושין. כך למדו חז"ל

במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול... מאי תיקון גדול? - אמר רבי אלעזר: כאותה ששנינו, חלקה היתה בראשונה והקיפיה גזוזטרא, והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן: בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים. ועדיין היו באין לידי קלות ראש. התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. היכי עביד הכי? והכתיב (דברי הימים א כח יט) 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'! - אמר רב: קרא אשכחו ודרוש, (זכריה יב יב) 'וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת

בית דויד לבד ונשיהם לבד'. אמרו: והלא דברים קל וחומר. ומה לעתיד לבא - שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם - אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם - על אחת כמה וכמה. (סוכה נ"ב, א-ב)

אחת השיחות האחרונות שנתן רבינו זצ"ל עסקה בנושא זה (פרשת פנחס תשס"ט). כך הוא פתח את דבריו:

"... אני מצטער שאני צריך לדבר על נושא זה, אבל כשיש רבנים שמתירים הלכות שאסור להתיר אותן, אנחנו חייבים לומר את דברינו, שלא יגידו 'שתיקה כהודאה', מחמת ששתקנו משמע שאנחנו מסכימים איתם. אנחנו צריכים ללכת בדרך של התורה שמקובלת לנו מהר סיני. ואין רשות לשום רב להורות הלכות על סמך מה שהוא חושב בליבו...".

באותה תקופה באתי אל רבינו זצ"ל בשאלה בעניין זה, והעליתי בפניו את האפשרות לחלק את האולם לשלושה חלקים: בחלק אחד ישבו הגברים, בחלק אחר הנשים ובחלקו השלישי ישבו מעורב. צחק רבינו זצ"ל ואמר: "על שלושה פשעי ישראל...".

נשאל רבינו זצ"ל: ביום ראשון היינו אצל הרב, הורי כלתי ואני בענין מחלוקת עם ההורים בעניין חתונה נפרדת. כב' הרב הורה להורי שהחתונה תהיה נפרדת. לצערי הפסיקה גרמה למשבר ביחסים ביני לבין הורי ולחוסר שלום בית. אבי הודיע כי יעזוב את החתונה מיד לאחר החופה וינתק איתנו את הקשר בעתיד. (אבי הינו חולה לב). שאלתנו לכב' הרב היא מה לעשות?

תשובה: שילכו לרב המקורב לאב, וידבר על ליבו בנחת ובלי כאב. כי חשוב מאוד שלא להכאיב לאביך שכל כך הרבה טרח בגידולך ולא מגיע לו להתעצב ביום חופתך. על כן תעשו הכל על מנת שלא יפגע. וחשוב מאוד שרב שמקורב לאביך ואביך מחשיב את דעתו יכנס בענין להרגיע ולמצוא פתרון גם של כיבוד הורים וגם לשמור על ההלכה.

שאלה: בחתונה שלנו לא הייתה ישיבה נפרדת. לצערי לא היינו מודעים לדבר. אפילו מחיצה היינו צריכים לבקש שיסכימו. איך אפשר לתקן את המעוות? תשובה: להשפיע על אחרים שהחתונה תהא נפרדת.

כאשר היה הרב עולה לחופה כדי לערכה, היה מבקש מאחד הנוכחים שיבקש בשמו שכל הגברים יעמדו מצד ימין (של הרב או של החתן) וכל הנשים בצד אחר, אך לא אמר "שמאל", אלא "מימין הכלה" וכו'.

- לימדונו חז"ל: "ליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא" (שבת ק"ל, א). פעמים רבות כאשר מתיישבים הורי החתן והכלה עם החתן להשלים את הפרטים החסרים בכתובה, כאשר מגיעים ל"פרשת הכסף", מתעוררים חילוקי דעות, כאשר בדרך-כלל צד הכלה מעוניין להעלות את הסכום הנרשם. הרב בחכמת אלוקים אשר עליו, ידע כיצד לפתור מצבים מביכים אלו. מעשה בחתן שבא אל הרב לפני חתונתו וסיפר שאבי הכלה דורש לרשום סכום של כמה מאות אלפי שקלים, בעוד שהוריו מתנגדים לכך בכל תוקף. הרגיעו הרב. בעת כתיבת הכתובה כאשר הגיעו לענין זה, פנה הרב אל אבי הכלה באמרו: אצלנו נהוג לרשום או 36,000 אלף ₪ (פעמיים חי) או 52,000 ₪ (כגימטריה של "אליהו" או "בן"), במה תבחר? האב ענה את הסכום הגבוה שבין השניים... כך נפתרה הבעיה.

- **כיסוי ראש הכלה:** לדעת הרב מעת ענידת הטבעת על אצבעה חייבת הכלה להיות ראשה מכוסה. בפעם הראשונה ששאלתי את הרב בענין זה, אמר לי: "למה לך? ממילא לא ישמעו לך". כיון שחזרתי על שאלתי ענה לי את תשובתו הנ"ל, ולדעתו אין זה קשור למנהג חלק מבני עדות הספרדים שלא עושים "חדר יחוד" בעת החתונה.

- **עטרות חתנים:** מובא בשו"ע (סימן תק"ס סעי' ד'): "וכן גזרו על עטרות חתנים שלא להניח כלל שנאמר 'זהסר המצנפת והרם העטרה'. וכן גזרו על עטרות הכלה, אם היא של כסף, אבל של גדיל מותר לכלה". וכל זה רק לחתן וכלה, אבל לאחרים מותר. זר פרחים על ראש חתן וכלה – מותר בלי חוטי כסף או זהב (שו"ע שם). ויש להזהיר את עושי ההינומות שלא יוסיפו חוטי כסף וזהב כדי שלא יעברו על האיסור. (שו"ע שם ד' והחונים עליו). (קול צופיך, עקב תשס"ג)

- **ברכת הגפן:** בני עדות אשכנז מסיימים ברכה זו: "... בורא פרי הגפן" ואילו בני עדות ספרד: "... בורא פרי הגפן". כאשר הרב היה עורך חופה לחתן מבני עדת אשכנז היה מסיים הרב את ברכתו "... בורא פרי הגפן", כמנהג עדות החתן. (מפי ראש לשכתו של הרב, הרב שמואל זעפרני שליט"א).

- לאחר שהרב היה טועם מעט מכוס היין, לאחר ברכות האירוסין, היה מעביר את אצבעו על שולי הגביע, במקום בו נגעו שפתותיו, זאת בטרם העביר את הגביע לחתן. כך אמרו חז"ל: "ולא ישתה אדם מן הכוס ויתן לחבירו, מפני סכנת נפשות. ומעשה בר' עקיבא שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד, נתן לו את הכוס וטעמו, אמר לו ר' עקיבא, לך שותיהו. שוב נתן לו כוס וטעמו, אמר לו ר' עקיבא, לך שותיהו. אמר לו בן עזאי, עד מתי אתה משקה לר' עקיבא כוסות המוטעמים". (מסכת דרך ארץ, פרקי בן עזאי פרק ז) וכך נפסק בשו"ע (סי' ק"ע סעי' טז): "לא ישתה מהכוס ויתן לחברו, מפני סכנת נפשות". ואכמ"ל.

- כאשר החתן היה עומד להתעטף בטלית, נוהג היה מו"ר הרב זצ"ל לשאלו

אם הטלית חדשה, אם בגדיו חדשים, ואם בביתו יש כלים חדשים. לאחר קבלת תשובות חיוביות על השאלות הנ"ל, שואל היה מו"ר הרב זצ"ל אם הכלה חדשה, הקהל היה צוחק והשמחה היתה רבה. אלא שבשאלתנו זו התכוון מו"ר הרב זצ"ל שכאשר יברך החתן את ברכת ה"שהחיינו" יתכוון גם על הכלה, ובכך תיפתר הסוגיה ההלכתית שלא תיקנו ברכת "שהחיינו" על עצם הנישואין. לאחר מכן מו"ר הרב זצ"ל היה אומר לחתן שיברך את ברכת ה"שהחיינו" (ואם היתה החופה נערכת מבעוד יום, יש גם לברך ברכת "להתעטף בטלית") **"בשמחה ובטוב לבב**, ויהי רצון שיהיה לכם בית מלא תורה, מלא קדושה ושמחה, מלא יראת שמים, בנים ובנות, עושר וכבוד, אהבה אחוה שלום ורעות לעד".

- ואם בטלית עסקינן, מנהג הוא שהכלה שולחת לחתן את הטלית, וטעמים שונים לכך. אחד מהם הוא סמיכות הפסוקים "גדילים תעשה לך" – "כי יקח איש אשה". על-פי זה אמר לי הרב, מנהג הוא שבכל מוצאי שבת מקפלת האשה את הטלית, שהרי שומרת היא בכך על המתנה אותה העניקה לבעלה.

- תפקיד העדים בחתונה חשוב הוא עד מאוד. אסור לעדים להיות קרובי משפחה, לא של החתן ולא של הכלה ולא העדים בינם לבין עצמם, ולא רשעים. על-כן היה הרב שואל כל עד בתורו, אם הוא אינו קרוב משפחה של החתן, של הכלה או של העד השני. לאחר שביירר זאת היה רוכן אל עבר העדים ולוחש באזנם: "להרהר בתשובה", שכן הרהור תשובה דיו כדי להוציאו מחזקת רשע. "[התקדשי לי] על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור - מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו" (קידושין מ"ט, ב). נכחתי בחתונה בה שני העדים היו רבני עיר חשובים ושמתי אל לבי כי גם אליהם רכן הרב ולחש באזניהם...

- לדעת הרב את שש הברכות הראשונות מתוך שבע הברכות אין לחלק למספר מברכים אלא אדם אחד יברך את כל שש הברכות.

- בעת הברכה השביעית הקפיד הרב שקהל הנוכחים לא יתחילו לשיר לאחר המלה "העולם" אלא לאחר "אשר". על-כן היה מקדים ואומר שרק כאשר הוא ירים ידו ויסמן, או אז אפשר להתחיל לשיר.

- הרב היה נוטל בתחילת עריכת החופה את טבעתו של החתן והחזיקה על ידו, כדי שמחמת ההתרגשות לא תאבד הטבעת.

- לאחר שהחתן נתן את הכתובה לידי הכלה, ולאחר שהדבר הונצח במצלמות הצלמים, אומר היה הרב לכלה: המנהג שלנו הוא שהכלה לוקחת את הכתובה ומוסרת אותה לאמא. בבקשה למסור לאמא. לאחר שהכלה היתה מעבירה את הכתובה לאימה היה הרב אומר לאם: את האמא, תגנזי אותה, ויהי רצון מלפניך ד' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שלא ייעשה בכתובה שום שימוש מעתה ועד עולם. סימן טוב ומזל טוב!

- לאחר שהחתן והכלה היו שותים מכוס היין היה הרב מבקש להעביר את

הכוס לאבי החתן, אומר לו לברך בקול רם ברכת "בורא פרי הגפן" ואחריו לאבי הכלה. אז היו מעבירים לאם הכלה, אך לה היה אומר הרב לברך בלחש, וכך אחריה גם אם החתן.

- כאשר עומד החתן לשבור את הכוס, כדי להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, אומר היה מו"ר הרב זצ"ל לחתן: "חז"ל תיקנו שחתן וכלה ביום חופתם יזכרו את חורבנה של ירושלים. אתה החתן תאמר את שני הפסוקים **בשברון לב**", ואף הוסיף לעבר הקהל: "ולא לצעוק בראבו"...

- הרב היה מקפיד שקודם החתן יאמר את הפסוקים "אם אשכחך ירושלים וגו'" עד תומם בטרם ישבור את הכוס. על-כן היה מניח את רגלו הוא על הכוס ואומר לחתן לומר את הפסוקים. רק לאחר שזה סיים את אמירת הפסוקים היה מסיר הרב את רגלו.

- "חתן דומה למלך" ועל-כן לא ילך לאחר חתונתו לעבודתו. כאשר באתי אל הרב עם חתן, עו"ד במקצועו, שהיה חדש במשרתו וחשש שמא יפוטרו, הדגיש מו"ר הרב זצ"ל בפניו את ההלכה והרגיעו שלא יחשוש, וכך היה.

ואם "חתן דומה למלך" הרי כלה דומה למלכה. המכיר את מו"ר הרב זצ"ל יודע כי היה עונה על השאלות באופן מייד. והנה אחת הפעמים הבודדות בהן התעכב מו"ר הרב זצ"ל בתשובתו לשאלתי, היתה כאשר באתי אליו עם זוג שזה עתה נישא ושאלתו בפיו: הכלה היתה בת בכורה למשפחה ברוכת ילדים. במשך שנים היא נהגה לסייע לאמה בבישולים ובהכנות לשבת. והנה, בשבת שלאחר חתונתה מוזמנת המשפחה המורחבת לבית הוריה ל"שבת שבע ברכות", כמנהג עדות אשכנז. הלא בשבת כזאת נדרשת עזרתה עוד יותר והרי כלה-מלכה היא. מה תעשה? מו"ר הרב זצ"ל שאל את הבעל אם הוא מוחל ובירר עוד ועוד, ולבסוף התיר, אך גם אז לא התיר בצורה גורפת לעשות כל מלאכה כגון שטיפת הרצפה.

"עשה לך רב"

הדריכנו חז"ל: "עשה לך רב וקנה לך חבר" (אבות א', ו). "עשה לך רב והסתלק מן הספק" (שם שם, טז).

את ההבדל שבין שתי הדרכות אלה ניתן לראות בדברי הברטנורא. את ההדרכה הראשונה ביאר:

"... ואני שמעתי, עשה לך רב, שיקבל לו רב אחד שילמוד ממנו תמיד, ולא ילמוד היום מאחד ולמחר מן אחר...". ואת ההדרכה השניה ביאר: "לענין הוראה מדבר עכשיו, אם בא דין לפניך ונסתפקת בו, עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ולא תפסוק עליו אתה לבדך..."

לענין פסיקת הלכה

לכתחילה על כל אדם לעשות לו רב, אותו ישאל בכל עניין הלכתי. רצוי שטרם יגש השואל אל הרב ויציע בפניו את שאלתו, יעיין בספרי הלכה וינסה למצוא את התשובה לשאלתו. כאשר יבוא בפני הרב תהיה אז שאלתו בבחינת "שאלת חכם – חצי תשובה". אם-כן, ראוי הוא שיהיה לאדם רב אחד לכל תחומי ההלכה. כיון שדבר זה קשה, מסיבות שונות, ניתן לעשות רב לנושא אחד, כגון רב אחד לעניין הלכות שבת ורב אחר לעניין טהרת המשפחה. כך אמר לי רבינו זצ"ל.

עוד פסק רבינו זצ"ל (בספרו "דרכי טהרה", פרק י"ב סעיפים כ'-כ"א):

שאלת חכם

א. השואל חכם ואסור - לא ילך לשאל חכם אחר בתקנה שהשני יתיר. וכן השואל לחכם וטמא - לא ילך לחכם אחר שיטהר (ע"ז ז' א). ובפרט בדיני נדה, שבגלל משך הזמן שהולכים מחכם לחכם יכול הצבע להשתנות. ויש אומרים שמתר לשואל לשאל כל מי שירצה, שמתוך כך ידקדקו החכמים בדבר, ולפעמים הראשון טועה, ועל-ידי שישאל השני, יצא הדבר לאורה (וראה בסעיף הבא).

ב. נפסקה ההלכה, שחכם שאסור אין חבירו רשאי להתיר אם השני מסתמך על שקול-דעת בלבד, אבל אם ידוע לו שההלכה אחרת, או שהחכם הראשון טעה ולא ראה משנה מפרשת - יכול החכם השני להתיר. לכן אין אסור לשואל לשאל חכם אחר, כשמודיע לו בתחלה שהוא שאל חכם אחר וכך וכך הורה לו.

פעם שאלתי את רבינו זצ"ל בחיך, לאחר ששאלתיו על מראה מסופק, אם אחרי שהוא פסק את דינו האם יתכן שרב אחר יחלוק עליו. הוא ענה לי בתקיפות: וכי רק אני קיבלתי את התורה בסיני? אדרבה, ילכו וישאלו וכך תתברר ההלכה (כאמור בהלכה המצוטטת לעיל). אף הוסיף לי, שכאשר באים לשאול אותו שאלה הלכתית מתכוון הוא בלבו שאין הוא פוסק הלכה בתשובתו, אלא רק מביע חוות דעתו, שאז אם ילך השואל לרב אחר וישאלנו, מבלי לומר שכבר שאל רב אחר וקיבל תשובה, לא ייענש הלה. היתה זו עבורי דוגמא נוספת לענוותנותו הרבה.

לענין עצה טובה

כתב בעל "ספר החינוך":

... אלהינו... צונו להתנהג בה על פי הפירוש האמתי המקובל לחכמינו

הקדמונים עליהם השלום. ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דבריהם ושתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלח לכל. ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו זכרונם לברכה [ספרי כאן]: 'לא תסור ממנו ימין ושמאל, – אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא תסור ממצותם', כלומר שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, **וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי.** ומפני ענינים אלה נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל...

(מצוה תצו, שלא לסור מדבריהם)

"עשה לך רב. כלומר תקבלהו עליך לרב, וכדי לקבל תועלת מן הרב צריך שהתלמיד יאמין לו ויסמוך על דבריו, וז"ש 'הסתלק מן הספק' כלומר לא תפקפק כלל בדברי רבך, אלא סמוך עליו, כי זולת זה לא יועיל לך"

("לב אבות", מובא ב"מדרש חכמים")

נמצאנו למדים, שראוי לאדם שיעשה לו רב ויתייעץ עמו לא רק בעניני הלכה אלא גם בעניני אורחות חיים. כל זאת מתוך רחישת אמון לרב, הן מצד חכמת התורה שבו והן מצד אי-היותו נוגע בדבר, וכך יוכל להאיר נתיבות חיו. ומעשה שהיה: שבת אחת זכיתי ללוות את הרב מביתו אל היכל ישיבת "מרכז הרב", לרגל שמחה שנערכה שם. ניצלתי את ההזדמנות לשאלו שאלה שהציקה לי: יום לפני כן, באה אל הרב בחורה ושאלתה בפיה: יוצאת היא זמן רב עם בחור ישיבה השוקד על תלמודו, מסיים מסכתות בקצב מפליא אלא שאין לו רב, אינו נכנס לשיעורים שבישיבה וכל לימודו עצמי. הבחור מוצא חן בעיניה עד מאוד והקשר ביניהם מתהדק, אך החשש מנקר בלבה: הכיצד אין לו רב? ענה לה הרב לנתק את הקשר עמו. תמהתי על כך וזהו אשר ביקשתי לשאול: מדוע לא לנסותו? נציב בפניו שאלות, עליהן יצטרך לשאול את הרב, ונראה אם זה החתן יקיים את דברי הרב. בטרם סיימתי דבריי ענה הרב בתקיפות: "כל זוג צריך שיהיה לו רב שאפילו יגיד לו איזה צבע לצבוע את הקיר". נדהמתי! מדוע? ימים ספורים לפני כן, בשעת ליל הגיע אלי חתן שעמד זמן לא רב לפני חתונתו, כשכולו רוגז וכעס. ביקשתי לברר עמו על מה חרי האף הזה, וסיפר לי

שהוא וארוסתו היו עסוקים בהכשרת דירתם השכורה לקראת החתונה. והנה נתגלע ביניהם ריב בענין בחירת הצבע בו יצבעו את קירות הדירה. נטל הוא את הצבע שרצה בו וצבע את הקיר. נטלה היא את הצבע האחר וצבעה על הצבע שצבע הוא. כעס החתן ובא אליי. הרגעתיו ואמרתיו לו את דעתי. כאשר אמר לי הרב בשבת את תשובתו הנ"ל, חשבתי אולי ידע על המקרה הנ"ל, ולכן המתנתי לצאת השבת וצלצלתי אל החתן לברר עמו אם אולי דיבר הוא עם הרב. תשובתו היתה שלילית. נוכחתי לדעת שהמילים היוצאות מפי הרב מפי עליון ניתנו בפיו.

"והבאת שלום בין איש לאשתו"

מדי בוקר מזכירים אנו בתפילתנו בין הדברים שאין להם שיעור "הבאת שלום בין איש לאשתו". עוד למדנו על אהרן שהיה "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א', יב):

... וכן איש שהיה צהוב עם אשתו ומשלחה מביתו והיה אהרן הולך אצלו ואומר לו: בני, למה צהבת עם אשתך? אומר לו: על שסרחה עלי. א"ל: הרי אני עורבה שאינה סורחת עוד עליך מעתה. הולך לו אצל אשתו ואומר לה: בתי, למה צהבת את בעליך? אמרה לו: שהכני וקללני. אמר לה: הריני עורבו שאינו מכך ולא מקללך עוד מעתה. וכך אהרן עושה כל ימיו עד שהיה מכניסה לתוך ביתו והיתה מתעברת ויולדת בן ואמרה: לא ניתן לי הבן הזה כי אם בזכות אהרן. ויש אומרים: יותר מג' אלפים מישראל היה שמם אהרן. וכשמת (הלינו) [חלצון] על מטתו יותר מכ"ד אלפים (בני) [בנים] ובני בנים, לכך נאמר זיבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל' (במדבר כ', כט)

(אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כד)

וכן אמרו: "מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום? ... ועד כמה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם". (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יב)

"... שמונים אלף בחורים, קרואים בשם אהרן, יצאו אחרי מטתו..." (מסכת כלה רבתי פרק ג)

הרב השקיע רבות בהשכנת שלום בין בני זוג. עוד בהיותו דיין צעיר בבאר-שבע. גם כאשר הגיעו אליו במטרה להתגרש היה מנסה לאחות הקרעים. לא חס על זמנו ולא על כבודו.

כך מסופר (ירושלמי, סוטה א' ד, ויקרא רבה ט' ט, במדבר רבה ט' כ, דברים רבה ה', טו) על רבי מאיר, שהיה יושב ודורש בליל שבת בבית-הכנסת. פעם

האריך בדרשתו ואחת הנשים, משומעות דרשותיו, איחרה לביתה. כעס עליה בעלה ואמר לה שלא תיכנס לביתם אלא אם כן תירק בפניו של הרב הדורש. התביישה לעשות כן ולאחר שחלפו שלוש שבתות ללא שלום בביתם, באו עמה חברותיה אל רבי מאיר. ראה רבי מאיר ברוח-הקודש, או שאליהו בא והודיעו, ועשה עצמו כחש בעיניו ושאל: כלום יש ביניכן אשה שיודעת ללחוש לעין? עודדוה חברותיה לגשת ולירוק על עינו. ניגשה אך עדיין חששה. פנה אליה רבי מאיר וביקשה שתירוק שבע פעמים. עשתה כן ואז אמר לה ללכת לבעלה ולומר לו: אתה אמרת שאירק פעם אחת, ואני ירקתי שבע פעמים. רטנו תלמידיו של רבי מאיר על ביזוי התורה אך הוא הרגיעם באמרו: לא יהא כבוד מאיר גדול מכבוד קונו, ומה אם שם הקודש שנכתב בקדושה, אמר הכתוב שימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו – וכבוד מאיר לא כל שכן?

וכך מסופר על הרב (אביהם של ישראל, א, עמ' 136-137):

יום אחד מגיע לפניו (בבית-הדין בבאר-שבע) מישהו מכובד ורוצה להגיש תביעת גירושין נגד אשתו. הרב קרא לו לשיחה ושאל מה הביא אותו להגיש את התביעה. והאיש אומר שהוא התברך בשפע כלכלי, אבל אשתו היא חסכנית גדולה, היא קונה בגדים זולים ומוצרים זולים וחיה חיים כל כך פשוטים שהוא מרגיש לא נעים לחיות איתה ורוצה להתגרש. זה היה קצת חריג כי בדרך כלל תביעות הגירושין היו על רקע הפוך. אמר לו הרב: בוא מחר עם אשתך בתשע בבוקר. אחרי שנגמרו הדיונים בבית הדין הלך הרב ז"ל לשוק של באר-שבע וקנה פירות וירקות מהסוג היותר גרוע שיש בשוק, אלה שלא נמכרים מחמת צורתם ויושנם, והביא אותם למחרת לבית הדין. אחר כך הוא קרא לאחת המזכירות, שהייתה מתאימה לכך, וביקש ממנה ללבוש מטפחת כמו אשה נשואה ולזרוק עליו את העגבניות כשיגיעו בני הזוג הרוצים להתגרש. כשנכנסו בני הזוג לרב, נכנסה אשה לחדר הדיונים עם הסל בידיה, ושאלה את הרב בעזות: "מה קנית? – לא מצאת זבל אחר לקנות? את כל הזבל שיש בשוק אתה רוצה להביא הביתה?". לא נרגעה האשה עד שלקחה את הפירות שהיו בסל, זרקה אותם על הרב, ויצאה בכעס מלשכת הדיינים. "אל תשימו לב" ביקש הרב מבני הזוג ההמומים. "היא קצת כועסת, ובצדק. תגידו את טענותיכם" אומר הרב כשהוא מנקה את החליפה שלו משיירי הפירות הרקובים. הבעל שרצה לתבוע גירושין ניסה להתחיל להרצות את טענותיו והמילים נעתקו לו מהפה. הוא ניסה לומר משהו ויצא לו משהו מגומגם. "לכו עכשיו, בואו בפעם אחרת אם תרצו" אמר הרב. מיותר לספר שבני הזוג הזה לא חזרו לעולם על רעיון האיוולת של הגירושין. כשיצאו בני הזוג הוציא הרב חליפה נקיה משקית שהביא אתו מביתו. המזכירה שהתחפשה לאשה הוציאה את המטפחת ונכנסה

לחדר לבקש סליחה על כך שהיא מילאה את תפקידה בהידור רב. "אל תדאגי" אמר הרב "זכית להיות שותפה בשלום בית, יהי רצון שתזכי לבנות בית נאמן בישראל" ברוך הרב.

מעשה בבחור שהיה מקורב לרב. כאשר עמד להינשא שלחו הרב ללמוד אצלי ואת ארוסתו אצל אשתי, ואכן כך עשה. הגיע זמן החופה. כאשר החתן המתין תחת החופה והכלה ומלוותיה פסעו לעבר החופה, צעדתי ליד הרב ולפתע אחז בידי בחוזקה ואמר: תשמרו על קשר עם הזוג, בעיקר עם הכלה. הופתעת. הן מנסה אני לעשות זאת עם כל החתנים עימם אני לומד לקראת חתונתם ובמה מיוחד זוג זה? הנהנתי בראשי כמסכים, ובכך נסתיים העניין. חלפו אך ימים אחדים והנה אני מקבל שיחת טלפון מן החתן: רבתי עם אשתי ופניתי לרב והוא אמר לי לפנות אליך ושכל אשר תאמר אלי עלי לעשות. כך החלה שנה קשה של מריבות וסכסוכים בין בני הזוג. הקושי התגבר כיון שהכלה סירבה לבוא אלי, כך שנאלצתי להסתמך רק על דברי החתן. מדי פעם הייתי בא עמו אל הרב לקבל את עצתו מה ניתן לעשות כדי להשיב את השלום על כנו. שאלות הלכתיות רבות עלו, כיון שהכלה סירבה לקיים הלכות שונות. הרב, ברוחב דעתו, הקל ככל האפשר, וזאת מעל ומעבר למה שהעליתי בדעתי, וכל זאת כדי להציל את שלום הבית.

באחת הפעמים, בחול המועד פסח, באנו אל הרב כאשר נראה היה כי הגיעו מים עד נפש. לאחר שהרב שמע את דברינו הוא פנה ואמר לחתן: אתה יודע מה זה עכשיו? שנינו לא הבנו כוונתו ועל-כן שתקנו. המשיך הרב ואמר: עומר. אתה יודע מה זה עומר? שתקנו והרב המשיך: מחלוקת! עכשיו זה לא זמן טוב, תבואו אלי אחרי חג השבועות. פרץ החתן בבכי ואמר: אפילו יום אחד איני מסוגל עוד. נתרכך הרב ואמר: טוב, תבואו בל"ג בעומר. פעמים רבות היה הרב שב ואומר: ליבה יתהפך לטובה.

לאחר שנה זו החל הרב שולח אלי זוגות שהיו זקוקים לחיזוק תאם המשפחתי. נראה כאילו אמר הרב: ראית אותי רבות בשנה זו והבנת את שיטתי, כעת לך בכוחך זה ותהי ברכת ד' עליך, וכך היה. כאשר היה מגיע אלי זוג ושוטח בפניי את בעיותיו, מנסה הייתי לסייע ככל יכולתי אך כאשר הגעתי לצומת דרכים, הייתי פונה לרב, מסכם בקצרה את המצב ושואל את עצתו. משפט קצר מפיו ואור חדש זרח. על-פיו המשכתי בסיוע.

למוד למדתי, מכל פגישותי עם הרב בנושא זה, עד כמה יש להתאמץ כדי ש"מזבח לא יוריד דמעות". גם כאשר נראה כאילו כלו כל הקיצין עדיין יש להתאמץ.

מעשה נוסף בזוג שהיו נשואים כעשרים שנה ונישואיהם עלו על שרטון.

הרב שלחם אלי, וכעבור זמן קצר סירבה האשה לכל הצעה או טיפול וביקשה להתגרש מיידית. כיוון שפעמים רבות בתהליך הגירושין נוצר מאבק משפטי, בו מעורבים עורכי-דינים משני צדדי המתרס, פנתה אלי בבקשה שאעזור לתהליך הגירושין שיסתיים בניחותא, ללא שיתוף עורכי-דין. פניתי אל הרב ותשובתו היתה: תגיד לה שאתה עושה שלום-בית, לא גירושין.

"ובני ישראל פרו... וירבו"

נצטוינו (שולחן ערוך אבן העזר סימן א' סעיף א'):

"חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. הגה: וכל מי שאין לו אשה שרוי בלא ברכה, בלא תורה כו' ולא נקרא אדם. וכיון שנשא אשה עונותיו מתפקקים, שנאמר: 'מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מאת ד' (משלי י"ח, כב)".

"כיון שיש לאדם זכר ונקבה, קיים מצות פריה ורביה..." (שם סעיף ה').

רבנן הרחיבו את המצוה:

"רבי יהושע אומר: שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך. אל תאמר איני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים, שנאמר (קהלת י"א ו) 'בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים"

(אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ג ועוד).

לימדונו חז"ל (יבמות ס"ב א):

"אין בן דוד בא - עד שיכלו כל נשמות שבגוף, שנאמר (ישעיה נ"ז טז) 'כי רוח מלפני יעטוף וגו'"; ופירש רש"י (עבודה זרה ה' א): "אוצר יש ושמו גוף ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד ונתנם לשם".

הרב יזם, תמך ועודד את מכון "פועה" שבראשות הרב מנחם בורשטין, המטפל בבעיות פוריות על-פי ההלכה, ואת ארגון "אפרת", בראשות דר' אליהו יוסף שוסהיים, העוסק במניעת הפלות ועידוד הילודה. כך מספר הד"ר שוסהיים (אביהם של ישראל, ב, עמ' 105):

"את מכון 'אפרת' הקמתי בברכתו ובעידודו של הרב אליהו זצ"ל. הרב היה תומך שלנו מראשית הקמת המכון. הוא היה מתקשר בעצמו לתורמים על-מנת שיעזרו לנו לסייע לנשים ששוקלות להפיל את העובר שלהן, לרוב בגלל בעיות כלכליות. הרב אליהו גם היה מדבר עם הנשים שצריך לחזק את רוחן, מדבר עם הבעלים, מחזק אותם ומסייע להם.

לא פעם זה היה מכספו הפרטי. גם הרבנית שתחיה תמיד מסייעת לנו בכל מה שאפשר. אי-אפשר לתאר את הפעילות של 'אפרת' בלי העזרה של הרב אליהו והרבנית שתחיה. זאת לא היתה עזרה מבחון, זאת שותפות בהקמה מהתחלה".

על אחד המקרים בהם סייע הרב מכספו הפרטי ל"אפרת" מסופר (שם עמ' 104-105):

היה אדם אחד שרצה שאשתו תעשה הפלה מחמת שהיו לו הרבה ילדים ופרנסתו היתה דחוקה מאוד. כששמע זאת הרב זצ"ל, קרא לו מייד, ושאל אותו למה הוא רוצה להרוג את הילד. האיש שטח את מצוקתו הכלכלית שהביאה אותו למחשבה הכואבת. שאל אותו הרב: כמה כסף אתה צריך? ענה אותו אדם: אני צריך כך וכך כסף בשביל מצרכים, כך וכך לילד לטיטולים וכו'. חשב האיש שהרב ישלח אותו לארגון כלשהו, אבל לא. הוציא הרב מכיסו את פנקס הצ'קים האישיים שלו ונתן לאיש שנים-עשר צ'קים לשנים-עשר חודשים כדי שלא יעשו הפלה. אחר כך אמר הרב לאותו יהודי: אם תצטרך עוד כסף – תבוא, אל תתבייש. אחרי כמה חודשים נולד הבן והרב היה סנדק. מייד בתום הברית התחיל אבי הבן לבכות ואמר: 'אוי ואבוי לי, אני מתחרט. אני מתחרט. הבן הזה היה צריך להיות במקום אחר לגמרי. איזו בושה תהיה לי כשהילד הזה יגדל ויקרא לי 'אבא' ויחשוב שבגללי הוא חי. הוא לא יודע שבזכות הרב אליהו הוא נמצא בעולם, לא בזכותי'. מי יודע כמה הפלות הרב מנע, ובזכותו הילדים הללו באו לעולם".

כך גם בעניין מכון "פועה": מי יודע כמה ילדים באו לעולם בזכות הרב. זוגות כה רבים שבעבר נכנסו תחת הכותרת "עקרות" זכו להיפקד, מתוך שנמצאו פתרונות רפואיים והלכתיים לבעייתם, תוך ליווי נפשי-רוחני של צוות המכון המסור. את השאלות ההלכתיות האלו פתר הרב ברוחב דעתו הגדולה, תוך התחשבות במקרים השונים.

לא אחת הרב היה שולח אלי זוגות שלא נפקדו. הקשבתי להם ואמרתי את אשר אמרתי – וזכיתי שברכת הרב ליוותה אותי ורובם נפקדו בזמן קצר ללא שום טיפול רפואי. לעומת זאת הרב היה שולח זוגות כה רבים אל מכון "פועה". לדעתי, ידוע ידע לאיזה מהזוגות אכן יש בעיה רפואית ולאילו לא...

"והעמידו תלמידים הרבה"

לימדונו חז"ל (אבות א', א): "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה..."

משה נצטווה: "ויאמר ד' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו". והביצוע: "ויעש משה כאשר צוה ד' אתו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה: ויסמך את ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר ד' ביד משה" (במדבר כ"ז, יח). משה עשה יותר מאשר נצטווה, כביאור רש"י: "בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה. שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך, והוא עשה בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה" (שם כג).

הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה א', ט) קורא ל"גדולי חכמי ישראל" "מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו". עוד למדנו את הציווי: "והעמידו תלמידים הרבה" (אבות א' א).

הרב העמיד תלמידים רבים, הן בבית-מדרשו "דרכי הוראה לרבנים" (שבוגריו נשלחים לארבעת קצוות תבל לשמש ברבנות בקהילות ישראל השונות) והן בכל אתר ואתר. הוא סמך ידיו עליהם בעין יפה, עודדם ותמך בהם בכל עת. הרב סייע גם בכתיבת מכתבי ברכה והסכמה לספרים רבים.

לפני שנים רבות סיפר לי חבר, שפעם בא אל הרב ושאלת מראה בידו. התברר שהמראה היה ברור להיתר. הצטער החבר על כי הטריד את הרב בשאלה כה פשוטה ושאל את הרב אם היה עליו לבוא עם שאלה כזו. ענה לו הרב: נודניק. אתה יודע מה זה נודניק? אתה תהיה נודניק! תבוא ותבוא! כיום אותו חבר מכהן כרב באחת משכונות ירושלים.

כאשר לא זכיתי להיכנס אל רבינו זצ"ל ולשאלו, אלא העברתי אליו את שאלותי (בעניין מראה מסופק), לא היה הרב מסתפק בתשובה של "בסדר" או "לא בסדר", אלא טרח להקיף בעיגול את המקומות הבעייתיים, כדי שאבין את פסיקתו. כן צירף פתק, אותו חיבר בעזרת מהדק סיכות, ועליו כתב את פסיקתו.

מספר הרב מנחם בורשטין, ראש מכון "פועה", כי "הרב היה מקפיד להיות זמין לשאלותינו בכל שעה כדי שנרגיש בטחון להשיב לציבור הרחב". כך גם "התייחס לכל מפעל ויום עיון חשוב" שערך המכון, ו"כאשר מאוד רצינו שהרב ישתתף באיזה כנס היינו אומרים לו את הנוסחא הגואלת 'הרב, זה מאוד חשוב שהרב יגיע ללמד הלכות לציבור הרחב וכך הציבור יהיה בקי יותר בהלכה למעשה'".

עידוד הרב היה לא רק לתלמידי חכמים, אלא לכל המתמסרים לטובת כלל ישראל. הוא סייע בכל יכולתו לכל מגדילי תורה וחסד בכל דרך. כך גם לגבי רופאים מסוימים עליהם סמך ואליהם היה שולח לקבל חוות דעתם, או לצורך

טיפולם. פעמים רבות היה מייעץ לשואליו בעניינים רפואיים לשמוע חוות דעת נוספת.

מיקל או מחמיר?

יש הסוברים שהרב זצ"ל היה מחמיר בפסיקותיו. אמנם לא קל הוא להגדיר מהי קולא ומהי חומרא ואכמ"ל. אכן לא אחת כותב הוא בספרו: "ראוי להחמיר" וכדומה. אולם הבקי בהלכה יודע שיש מקומות בהם הכריע על-פי כח דהיתרא. הנה לפני ימים מספר, עת שהיתי בלשכת הרב זצ"ל, הגיעה שיחת טלפון ושאלת הרב השואל היתה לגבי פסיקת הרב זצ"ל בספרו בענין בעלת וסת חצי קבוע, הרואה עד 82 יום, שלפי דעת הרב זצ"ל פטורה מבדיקות ביום החודש וביום השלושים. נסיונות הסברי לא צלחו והשואל טען שזו "פצצה".

דוגמא נוספת:

פוסק הרב זצ"ל (דרכי טהרה, פרק ה' סע' יח): "אם אָרַע וְשָׁכַח הַבַּעַל וְהוֹשִׁיט חֶפֶץ לְאִשָּׁה בְּפָנֵי רַבִּים - אֵינָהּ חֵיבַת לומר לו "אני נדה", כי גדול כבוד הבריות שדוחה את לא-תעשה שבתורה, אלא תקבלנו במרת-רוח ובזהירות מרבה שלא לנגע בו, ויניח או יזרק את החפץ לתוך ידה, ולא תקח היא מידו את החפץ שאז גדול חשש הנגיעה...". והנה ראיתי בספר של פוסק אחר, שאינו מתיר זאת ואינו מקבל סברת "גדול כבוד הבריות..." בנדון זה.

זאת ועוד: במקרים רבים בספר ("דרכי טהרה") לא פסק הרב אלא קבע שזו "שאלת חכם". היינו שיש לגשת לרב ולשאלו באופן פרטי. ככל ש"לחצנו" עליו וביקשנו את הכרעתו סירב. פשר הדבר הוא, שכאשר ניגשים אל הרב, יכול הרב להקל יותר מפני סיבות שונות שאין כאן המקום להרחיב.

אמנם הרב זצ"ל החמיר רבות לגבי עצמו בהלכות ובהנהגות. כגון:

הרב זצ"ל לא היה אוכל מזון שחומם בשבת על פלטה, מפני שהפלטה מוסיפה הבל, והטמנה בדבר המוסיף הבל אסורה אפילו מבעוד יום, כמו שפסק מרן (שו"ע סי' רנ"ז סע' א), ולכן בביתו חיממו את המזון על פתיליה. גם כאשר נסעו לשבות מחוץ לביתם, היו נוטלים עמם את הפתיליה.

דוגמא נוספת: כיון שבעל ה"בן איש חי" פסק שאין ליצור מגע בין ברזל לגופו של אדם, הדביק הרב זצ"ל סלוטייף על שעונו מאחור, במקום בו מתחכך השעון ביד. עוד היה הרב זצ"ל מחמיר ב"בין אדם לחבירו". לדוגמא: באחד משיעוריו אמר שכאשר עובר קבצן ומבקש נדבה, אם מסיבה כלשהי אינך נענה לבקשתו, בעמדו לידך, הזהר נא שלא לשלוח ידך אל כיסך כדי להוציא את ממחטתך, לה זקוק אתה, שכן זה העני סובר שבכוונתך לתת לו פרוטה והנה גרמת לו לאכזבה.

אסיים בסיפור הבא:

אשה היתה נוהגת לבוא אל הרב זצ"ל ופונה אליו בלשון חברית, כאשר הסובבים את הרב זצ"ל תמהים על כך. כאשר זכתה להכיר את הבחור עמו עמדה להקים ביתה, באה אל הרב זצ"ל וזה הפנה אותה לבוא וללמוד עם אשתי שתחי'. אמנם הזהירוה לבוא אלינו בלבוש שונה מזה בו היתה נוהגת ללכת... היא עצמה היתה מגדירה עצמה מסורתית וארוסה חילונית. ואכן היא היתה באה ולומדת לקראת חתונתה. כאשר שמעתי שהרב זצ"ל יערוך את חופתה לא מצא חן הדבר בעיני, שכן באותה תקופה עמדה להתחתן בזיווג שני בחורה שחזרה בתשובה שהיתה מקפידה על קלה כחמורה, וכאשר באתי ללשכת הרב זצ"ל לבקש בשמה שהרב זצ"ל יערוך את חופתה אמרו לי: "למה אתה מטריח את הרב? הרי אתה יודע שהוא יבוא רק לכבודך, והוא כל-כך עמוס". על-כן ויתרתי. והנה לזאת, שאפילו אינה מקפידה לילך בצניעות, יבוא הרב זצ"ל ויערוך את חופתה? ענו לי: "הרב יודע מה הוא עושה". ואכן הרב זצ"ל ערך את החופה. לאחר נישואיה הכלה היתה באה לטבול במקוה אשר בשכונתנו. כעבור זמן מה היא סיפרה לנו שהיא הצליחה לשכנע ארבע נשים חילוניות העובדות עמה ללכת למקוה. יתר על כן, אחותה, שהתחתנה שנים לפנייה ולא זכתה להפקד, הסכימה ללכת למקוה. לאחר טבילה ראשונה, נפקדה אותה אחות. אכן - הרב ידע מה הוא עושה...